

Procese QED în câmpuri laser intense
tema 42

M. Penția

April 8, 2022

”Verbum sapienti sat est”

Cuprins

1.1	Cuantificarea câmpului electromagnetic (calibrare Coulomb)	4
1.1.1	Ecuția de câmp electromagnetic în calibrarea Coulomb . . .	6
1.1.2	Relații de comutare cu operatori de câmp electromagnetic . .	9
1.1.3	Hamiltonian de câmp electromagnetic cuantic	11

1.1 Cuantificarea câmpului electromagnetic (calibrare Coulomb)

- Cuantificarea câmpului electromagnetic, la fel ca a oricărui câmp clasic, se face prin definirea relațiilor de comutare între operatorii de câmp, aici \hat{A}^μ , și cei de impuls canonic conjugat $\hat{\pi}^\mu$.

- Densitatea de Lagrangian a câmpului electromagnetic liber (cu $j_\mu = 0$, scrisă acum cu operatorii de câmp:

$$\mathcal{L} = \frac{1}{4} \hat{F}_{\mu\nu} \hat{F}^{\mu\nu} \quad (1.1)$$

unde operatorul tensor electromagnetic $\hat{F}_{\mu\nu}$, este:

$$\begin{aligned} \hat{F}_{\mu\nu} &= \partial_\mu \hat{A}_\nu - \partial_\nu \hat{A}_\mu \\ \hat{F}^{\mu\nu} &= \partial^\mu \hat{A}^\nu - \partial^\nu \hat{A}^\mu \end{aligned}$$

Expresia explicită $\hat{F}_{\mu\nu} \hat{F}^{\mu\nu}$ este:

$$\begin{aligned} \hat{F}_{\mu\nu} \hat{F}^{\mu\nu} &= 2 \left(\partial_1 \hat{A}_2 - \partial_2 \hat{A}_1 \right)^2 + 2 \left(\partial_2 \hat{A}_3 - \partial_3 \hat{A}_2 \right)^2 + 2 \left(\partial_3 \hat{A}_1 - \partial_1 \hat{A}_3 \right)^2 - \\ &\quad - 2 \left(\partial_0 \hat{A}_1 - \partial_1 \hat{A}_0 \right)^2 - 2 \left(\partial_0 \hat{A}_2 - \partial_2 \hat{A}_0 \right)^2 - 2 \left(\partial_0 \hat{A}_3 - \partial_3 \hat{A}_0 \right)^2 \end{aligned}$$

- Astfel, câmpul de impulsuri, ca derivata Lagrangian-ului în raport cu derivata temporală a câmpului \hat{A}_μ , este:

$$\hat{\pi}^\mu = \frac{\partial \mathcal{L}}{\partial (\partial_0 \hat{A}_\mu)} = \frac{1}{4} \left[-4 \left(\partial_0 \hat{A}_\mu - \partial_\mu \hat{A}_0 \right) \right] = -\hat{F}_{0\mu} = \hat{F}_{\mu 0} \quad (1.2)$$

Câmpul de impulsuri se identifică cu componentele electrice ale câmpului electromagnetic:

$$\begin{cases} \hat{\pi}^0 = 0 \\ \hat{\pi}^i = \hat{E}^i \end{cases} \quad (1.3)$$

- Incercăm la început să facem cuantificarea câmpului electromagnetic căutând relațiile de comutare între operatorii de câmp \hat{A}^μ și cei de câmp de impuls canonic conjugat $\hat{\pi}^\mu$, la fel ca în cazul câmpului scalar real.
- Trecerea de la relația de comutare între operatorii din mecanica cuantică $[\hat{x}, \hat{p}] = i\hbar$ la cea între operatorii de câmpuri cuantice (în unități cu $c = \hbar = 1$), ar duce la comutatorii:

$$\left[\hat{A}^\mu(\vec{x}, t), \hat{\pi}^\mu(\vec{y}, t) \right] = i\delta^3(\vec{x} - \vec{y}) \quad (1.4)$$

Dar dacă $\hat{\pi}^0 = 0$, relația de comutare între $\hat{A}^0 \equiv \hat{\phi}$ și valoarea $\hat{\pi}^0 = 0$ nu poate fi diferită de zero. Această înseamnă și violarea invarianței la transformarea de calibrare,

$$A_\mu \rightarrow A'_\mu = A_\mu + \partial_\mu \chi \quad (1.5)$$

Putem alege în acest caz o calibrare particulară, *Calibrarea Coulomb*, care face alegerea câmpului vectorial \vec{A} ca unul cu oscilații transversale față de direcția de propagare.

$$\nabla \cdot \vec{A} = 0 \quad \text{și} \quad A^0 \equiv \phi = 0 \quad (1.6)$$

1.1. CUANTIFICAREA CÂMPULUI ELECTROMAGNETIC (CALIBRARE COULOMB)5

- Acum putem încerca să scriem ca de obicei, relațiile de comutare între operatorii de câmp $\hat{A}_i(\vec{x}, t)$ și de impuls canonic $\hat{\pi}^j(\vec{x}', t) \equiv \hat{E}^j(\vec{x}', t)$, luați la același timp,

$$\left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{E}^j(\vec{x}', t) \right] = i \delta_i^j \delta^3(\vec{x} - \vec{x}') \quad (1.7)$$

- Să vedem acum ce devine (1.7), după ce câmpul și coeficienții dezvoltării Fourier au devenit operatori.
- Dacă păstrăm relațiile $\nabla \cdot \vec{A} = 0$ și $\nabla \cdot \vec{E} = 0$ valabile și pentru operatori, și aplicăm operatorul ∇ asupra (1.7), obținem o contradicție:

$$0 = \left[\overbrace{\nabla \cdot \hat{A}(\vec{x}, t)}^{=0}, \overbrace{\nabla \cdot \hat{E}(\vec{x}', t)}^{=0} \right] = i \nabla^2 \delta^3(\vec{x} - \vec{x}') \neq 0 \quad (1.8)$$

unde $\nabla^2 \equiv \partial_i \partial^i$,

- Pentru rezolvarea acestei inadvertențe va trebui să exprimăm (1.7) astfel încât membrul drept din (1.8) să se anuleze. Pentru aceasta exprimăm membrul drept din (1.7) sub forma:

$$\left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{E}^j(\vec{x}', t) \right] = i \left(\delta_i^j - \frac{\partial_i \partial^j}{\nabla^2} \right) \delta^3(\vec{x} - \vec{x}') \quad (1.9)$$

Intr-adevăr, aplicând acum operatorul ∇ , ca $\partial^i \hat{A}_i$ și $\partial_j \hat{E}^j$, în membrul drept în paranteză avem:

$$\partial_j \partial^i \left(\delta_i^j - \frac{\partial_i \partial^j}{\nabla^2} \right) = \left(\underbrace{\partial_j \partial^i \delta_i^j}_{\nabla^2} - \partial_j \partial^i \frac{\partial_i \partial^j}{\nabla^2} \right) = \left(\nabla^2 - \frac{\nabla^2 \nabla^2}{\nabla^2} \right) = 0$$

Astfel paranteza va fi zero, iar relația (1.7), cu $\delta_i^j \rightarrow \left(\delta_i^j - \frac{\partial_i \partial^j}{\nabla^2} \right)$, devine compatibilă .

- Exprimând $\delta^3(\vec{x} - \vec{x}') = \int \frac{d^3 \vec{k}}{(2\pi)^3} e^{i \vec{k} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')}$ și efectuând $\partial_i \partial^j$ și ∇ , obținem:

$$\left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{E}^j(\vec{x}', t) \right] = i \int \frac{d^3 \vec{k}}{(2\pi)^3} \left(\delta_i^j - \frac{k_i k^j}{k^2} \right) e^{i \vec{k} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')} \quad (1.10)$$

- In concluzie, setul complet de relații de comutare pentru operatorii de câmp electromagnetic cuantic, luați la același timp, va fi,

$$\boxed{\begin{aligned} \left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{A}_j(\vec{x}', t) \right] &= 0 \\ \left[\hat{E}^i(\vec{x}, t), \hat{E}^j(\vec{x}', t) \right] &= 0 \\ \left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{E}_j(\vec{x}', t) \right] &= i \int \frac{d^3 \vec{k}}{(2\pi)^3} \left(\delta_i^j - \frac{k_i k^j}{k^2} \right) e^{i \vec{k} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')} \end{aligned}} \quad (1.11)$$

1.1.1 Ecuația de câmp electromagnetic în calibrarea Coulomb

- Ecuația de câmp electromagnetic liber cu $j^\nu = 0$, în calibrarea Coulomb, este:

$$\begin{aligned}\partial_\mu F^{\mu\nu} &= 0 \\ \partial_\mu (\partial^\mu A^\nu - \partial^\nu A^\mu) &= 0\end{aligned}\tag{1.12}$$

sau

$$\begin{aligned}\partial_\mu (\partial^\mu A^0 - \partial^0 A^\mu) &= 0 & ; & \quad \partial_\mu (\partial^\mu \vec{A} + \nabla A^\mu) = 0 \\ \downarrow & & & \quad \downarrow \\ \partial_\mu \partial^\mu A^0 - \partial_\mu \partial^0 A^\mu &= & & \quad \partial_\mu \partial^\mu \vec{A} + \partial_\mu \nabla A^\mu = \\ = \overbrace{\frac{\partial^2 \phi}{\partial t^2} - \nabla^2 \phi} - \overbrace{\left(\frac{\partial^2 \phi}{\partial t^2} + \frac{\partial}{\partial t} \nabla \cdot \vec{A} \right)} &= 0 & ; & \quad = \overbrace{\frac{\partial^2}{\partial t^2} \vec{A} - \nabla^2 \vec{A}} + \overbrace{\frac{\partial}{\partial t} \nabla \phi + \nabla (\nabla \cdot \vec{A})} = 0 \\ \downarrow & & & \quad \downarrow \\ \underbrace{\nabla^2 \phi}_{=0} + \frac{\partial}{\partial t} \underbrace{\nabla \cdot \vec{A}}_{=0} &= 0 & ; & \quad \frac{\partial^2}{\partial t^2} \vec{A} - \nabla^2 \vec{A} + \frac{\partial}{\partial t} \underbrace{\nabla \phi}_{=0} + \nabla \underbrace{(\nabla \cdot \vec{A})}_{=0} = 0\end{aligned}$$

prin calibrarea Coulomb $\longrightarrow \nabla \cdot \vec{A} = 0$ și $\phi = 0$

rămâne $0 = 0$; $\boxed{\frac{\partial^2}{\partial t^2} \vec{A} - \nabla^2 \vec{A} = 0}$ (1.13)

sau ecuația de câmp EM liber se scrie

$$\square \vec{A} = 0 \tag{1.14}$$

- Soluțiile de undă plană acum sunt:

$$\vec{A} = \vec{\epsilon} e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \tag{1.15}$$

- Conform calibrării Coulomb, componentele câmpului sunt normale la direcția de propagare:

$$\begin{aligned}\nabla \cdot \vec{A} &= \vec{k} \cdot \vec{\epsilon} e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} = 0 \\ \text{deci} \quad \vec{k} \cdot \vec{\epsilon} &= 0\end{aligned}\tag{1.16}$$

- Cu două polarizări lineare transversale independente, ce devin polarizările cuantelor de câmp (fotoni). Acestea se notează cu indicele λ de polarizare:

$$\vec{\epsilon} \rightarrow \vec{\epsilon}_\lambda$$

- De obicei, vectorul polarizare este vector unitar, cu componentele normale reciproc:

$$\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'} = \delta_{\lambda\lambda'}$$

- Soluția generală de câmp electromagnetic este o superpoziție, o dezvoltare Fourier sau o combinație lineară (care se transformă ca un vector 3-dim) de câmpuri de undă plană,

$$\hat{A}_i = \sum_\lambda \int \frac{d^3 \vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} \left(\epsilon_{\lambda i} \hat{a}_\lambda(\vec{k}) e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} + \epsilon_{\lambda i} \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \right) \tag{1.17}$$

coeficienții Fourier sunt Hermitic conjugati unul față de celălalt, astfel încât câmpul să fie real.

1.1. CUANTIFICAREA CÂMPULUI ELECTROMAGNETIC (CALIBRARE COULOMB) 7

- Câmpul de impulsuri conjugat canonic (1.2) $\hat{\pi}^i = \partial\mathcal{L}/\partial(\partial_0\hat{A}_i) = \hat{F}_{i0} = \hat{E}^i$ este

$$\begin{aligned}\hat{\pi}^i(x) &= \hat{E}^i = - \underbrace{\nabla\phi}_{=0} - \frac{\partial}{\partial t}A^i = \\ &= \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} (-i\omega) \left(\epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{-i(\omega t - \vec{k}\cdot\vec{x})} - \epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega t - \vec{k}\cdot\vec{x})} \right)\end{aligned}\quad (1.18)$$

- Pentru a exprima coeficienții dezvoltării Fourier a câmpului $\hat{A}_i(\vec{x}, t)$ (1.17), vom face întâi proiecția lui pe componentele ortogonale $e^{i(\omega't - \vec{k}'\cdot\vec{x})}$ de undă plană:

$$\int d^3\vec{x} e^{i(\omega't - \vec{k}'\cdot\vec{x})} \hat{A}_i(\vec{x}, t) = \sum_{\lambda} \int d^3\vec{x} \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} \left[\epsilon_{\lambda i} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{i(\omega' - \omega)t} e^{-i(\vec{k}' - \vec{k})\cdot\vec{x}} + \epsilon_{\lambda i} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega' + \omega)t} e^{-i(\vec{k}' + \vec{k})\cdot\vec{x}} \right]$$

Integrarea după $d^3\vec{x}$ ne dă,

$$\int \frac{d^3\vec{x}}{(2\pi)^3} e^{-i(\vec{k}' - \vec{k})\cdot\vec{x}} = \delta^3(\vec{k}' - \vec{k}) \quad \text{și} \quad \int \frac{d^3\vec{x}}{(2\pi)^3} e^{-i(\vec{k}' + \vec{k})\cdot\vec{x}} = \delta^3(\vec{k}' + \vec{k})$$

$$\begin{aligned}\int d^3\vec{x} e^{i(\omega't - \vec{k}'\cdot\vec{x})} \hat{A}_i(\vec{x}, t) &= \text{deoarece } \omega \equiv k_0 = \sqrt{\vec{k}\cdot\vec{k}} \\ &= \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{2\omega} \left[\epsilon_{\lambda i} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{i(\omega' - \omega)t} \delta^3(\vec{k}' - \vec{k}) + \epsilon_{\lambda i} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega' + \omega)t} \delta^3(\vec{k}' + \vec{k}) \right] = \\ &= \sum_{\lambda} \frac{1}{2\omega'} \left[\epsilon_{\lambda i} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}') + \epsilon_{\lambda i} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right]\end{aligned}$$

- Vom face proiecția acum pe componentele $\vec{\epsilon}_{\lambda'}$ ortogonale ale polarizării:

$$\begin{aligned}\int d^3\vec{x} e^{i(\omega't - \vec{k}'\cdot\vec{x})} \vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \hat{A}(\vec{x}, t) &= \\ &= \sum_{\lambda} \frac{1}{2\omega'} \left[\underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda}}_{\delta_{\lambda\lambda'}} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}') + \underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda}}_{\delta_{\lambda\lambda'}} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right] \\ &= \sum_{\lambda} \frac{1}{2\omega'} \left[\delta_{\lambda\lambda'} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}') + \delta_{\lambda\lambda'} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right] \\ &= \frac{1}{2\omega'} \left[\hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') + \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right]\end{aligned}$$

Odată ce integralele și sumele au fost efectuate, putem omite semnul prim de la variabile. In final proiecțiile căutate ale câmpului $\hat{A}(\vec{x}, t)$ sunt:

$$\int d^3\vec{x} e^{i(\omega t - \vec{k}\cdot\vec{x})} \vec{\epsilon}_{\lambda} \cdot \hat{A}(\vec{x}, t) = \frac{1}{2\omega} \left[\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) + \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}) e^{i2\omega t} \right] \quad (1.19)$$

- Vom trece să calculăm și proiecția operatorului câmp de impulsuri $\hat{\pi}^i(\vec{x}, t)$ întâi pe componentele ortogonale $e^{i(\omega't - \vec{k}' \cdot \vec{x})}$ de undă plană:

$$\begin{aligned} \boxed{\int d^3\vec{x} e^{i(\omega't - \vec{k}' \cdot \vec{x})} \hat{\pi}^i(\vec{x}, t)} &= \\ &= \sum_{\lambda} \int d^3\vec{x} \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} (-i\omega) \left[\epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{i(\omega' - \omega)t} e^{-i(\vec{k}' - \vec{k}) \cdot \vec{x}} \right. \\ &\quad \left. - \epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega' + \omega)t} e^{-i(\vec{k}' + \vec{k}) \cdot \vec{x}} \right] \end{aligned}$$

Integrarea după $d^3\vec{x}$ ne dă,

$$\int \frac{d^3\vec{x}}{(2\pi)^3} e^{-i(\vec{k}' - \vec{k}) \cdot \vec{x}} = \delta^3(\vec{k}' - \vec{k}) \quad \text{și} \quad \int \frac{d^3\vec{x}}{(2\pi)^3} e^{-i(\vec{k}' + \vec{k}) \cdot \vec{x}} = \delta^3(\vec{k}' + \vec{k})$$

$$\begin{aligned} \boxed{\int d^3\vec{x} e^{i(\omega't - \vec{k}' \cdot \vec{x})} \hat{\pi}^i(\vec{x}, t)} &= \quad \text{deoarece} \quad \omega \equiv k_0 = \sqrt{\vec{k} \cdot \vec{k}} \\ &= \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{2\omega} (-i\omega) \left[\epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{i(\omega' - \omega)t} \delta^3(\vec{k}' - \vec{k}) - \right. \\ &\quad \left. - \epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega' + \omega)t} \delta^3(\vec{k}' + \vec{k}) \right] = \\ &= \sum_{\lambda} -\frac{i}{2} \left[\epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}') - \epsilon_{\lambda}^i \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right] \end{aligned}$$

- Vom face proiecția acum și pe componentele $\vec{\epsilon}_{\lambda'}$ ortogonale ale polarizării:

$$\begin{aligned} \boxed{\int d^3\vec{x} e^{i(\omega't - \vec{k}' \cdot \vec{x})} \vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t)} &= \\ &= \sum_{\lambda} -\frac{i}{2} \left[\underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda}}_{\delta_{\lambda\lambda'}} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}') - \underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda}}_{\delta_{\lambda\lambda'}} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right] \\ &= \sum_{\lambda} -\frac{i}{2} \left[\delta_{\lambda\lambda'} \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}') - \delta_{\lambda\lambda'} \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right] \\ &= -\frac{i}{2} \left[\hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') - \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(-\vec{k}') e^{i2\omega't} \right] \end{aligned}$$

Odată ce integralele și sumele au fost efectuate, putem omite semnul prim de la variabile. În final proiecțiile căutate ale câmpului $\hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t)$ sunt:

$$\boxed{\int d^3\vec{x} e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \vec{\epsilon}_{\lambda} \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t) = -\frac{i}{2} \left[\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(-\vec{k}) e^{i2\omega t} \right]} \quad (1.20)$$

- In rezumat, cele două integrale cu proiecțiile câmpurilor $\hat{A}(\vec{x}, t)$ și $\hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t)$ sunt:

$$\begin{aligned} \int d^3\vec{x} e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{A}(\vec{x}, t) &= \frac{1}{2\omega} \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}) + \hat{a}_\lambda^\dagger(-\vec{k}) e^{i2\omega t} \right] \\ \int d^3\vec{x} e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t) &= -\frac{i}{2} \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda^\dagger(-\vec{k}) e^{i2\omega t} \right] \end{aligned} \quad (1.21)$$

- Folosind cele două relații de mai sus (1.21) putem exprima amplitudinile $a_\lambda(\vec{k})$ și $a_\lambda^\dagger(\vec{k})$ ale dezvoltării Fourier (1.17) a câmpului cuantic electromagnetic $\hat{A}(\vec{x})$,

$$\hat{a}_\lambda(\vec{k}) = \int d^3\vec{x} e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \left[\omega \vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{A}(\vec{x}, t) + i \epsilon_\lambda \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t) \right] \quad (1.22)$$

$$\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) = \int d^3\vec{x} e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \left[\omega \vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{A}(\vec{x}, t) - i \vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t) \right] \quad (1.23)$$

1.1.2 Relații de comutare cu operatori de câmp electromagnetic

- Să evaluăm relațiile de comutare $\left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right]$ folosind expresiile amplitudinilor Fourier $\hat{a}_\lambda(\vec{k})$ (1.22) și $\hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}')$ (1.23), prin operatorii de câmp electromagnetic și de impuls canonic conjugat la același timp.

$$\begin{aligned} \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] &= \int d^3\vec{x} d^3\vec{x}' e^{i(k \cdot x - k' \cdot x')} \\ &\quad \left[\overbrace{\left(\omega \underbrace{\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{A}(\vec{x}, t)}_{\epsilon_\lambda^j A_j} + i \underbrace{\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t)}_{\epsilon_{\lambda i} \pi^i} \right)}^{\hat{a}_\lambda(\vec{k})} \overbrace{\left(\omega \underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \hat{A}(\vec{x}', t)}_{\epsilon_{\lambda'}^j A_j} - i \underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}', t)}_{\epsilon_{\lambda' i} \pi^i} \right)}^{\hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}')} - \right. \\ &\quad \left. - \overbrace{\left(\omega \underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \hat{A}(\vec{x}', t)}_{\epsilon_{\lambda'}^j A_j} - i \underbrace{\vec{\epsilon}_{\lambda'} \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}', t)}_{\epsilon_{\lambda' i} \pi^i} \right)}^{\hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}')} \overbrace{\left(\omega \underbrace{\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{A}(\vec{x}, t)}_{\epsilon_\lambda^j A_j} + i \underbrace{\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \hat{\vec{\pi}}(\vec{x}, t)}_{\epsilon_{\lambda i} \pi^i} \right)}^{\hat{a}_\lambda(\vec{k})} \right] \end{aligned}$$

unde $k \cdot x = k_\mu x^\mu$ și $t = t'$.

Acum dezvoltăm produsele de câte doi operatori și folosim primele două relații de comutare (1.11) (reamintim $\hat{\pi}^i = \hat{E}^i$):

$$\left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{A}_j(\vec{x}', t) \right] = 0 \quad \text{și} \quad \left[\hat{E}^i(\vec{x}, t), \hat{E}^j(\vec{x}', t) \right] = 0$$

obținem relația de comutare:

$$\begin{aligned} \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] &= \int d^3\vec{x} d^3\vec{x}' e^{i(k \cdot x - k' \cdot x')} \times \\ &\times i \omega \left(\epsilon_{\lambda i} \epsilon_{\lambda' j} \left[\hat{\pi}^i(\vec{x}, t), \hat{A}_j(\vec{x}', t) \right] - \epsilon_{\lambda j} \epsilon_{\lambda' i} \left[\hat{A}_j(\vec{x}, t), \hat{\pi}^i(\vec{x}', t) \right] \right) \end{aligned}$$

Inlocuim comutatorii marcați cu acoladă, cu a treia relație de comutare (1.11.)

$$\begin{aligned} \left[\hat{A}_i(\vec{x}, t), \hat{E}^j(\vec{x}', t) \right] &= i \int \frac{d^3\vec{p}}{(2\pi)^3} \left(\delta_i^j - \frac{p_i p^j}{p^2} \right) e^{i\vec{p} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')} \\ \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] &= \int d^3\vec{x} d^3\vec{x}' \frac{d^3\vec{p}}{(2\pi)^3} e^{i(k \cdot x - k' \cdot x')} \times \\ &\times \omega \left[\epsilon_{\lambda i} \epsilon_{\lambda' j} \left(\delta_j^i - \frac{p_j p^i}{p^2} \right) e^{i\vec{p} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')} + \epsilon_{\lambda j} \epsilon_{\lambda' i} \left(\delta_j^i - \frac{p_j p^i}{p^2} \right) e^{i\vec{p} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')} \right] \end{aligned}$$

Tinând cont de transversalitatea componentelor vectorului polarizare

$$\epsilon_{\lambda i} \epsilon_{\lambda' j} = \delta_i^j \delta_{\lambda\lambda'} \quad \text{și} \quad \epsilon_{\lambda j} \epsilon_{\lambda' i} = \delta_j^i \delta_{\lambda\lambda'}$$

$$\left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] = \int d^3\vec{x} d^3\vec{x}' \frac{d^3\vec{p}}{(2\pi)^3} e^{i(k \cdot x - k' \cdot x')} \left(2\omega \underbrace{\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'}}_{\delta_{\lambda\lambda'}} e^{i\vec{p} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')} \right)$$

Tinând cont de transversalitatea componentelor vectorului polarizare $\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'} = \delta_{\lambda\lambda'}$,

$$\begin{aligned} \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] &= \int d^3\vec{x} d^3\vec{x}' \frac{d^3\vec{p}}{(2\pi)^3} e^{i(k \cdot x - k' \cdot x')} \left(2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \underbrace{e^{i\vec{p} \cdot (\vec{x} - \vec{x}')}} \right) \\ &= \int d^3\vec{x} d^3\vec{x}' e^{i(k \cdot x - k' \cdot x')} 2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \delta^3(\vec{x} - \vec{x}') \\ &= \int d^3\vec{x} e^{i(k - k') \cdot x} 2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \end{aligned}$$

Final, prin integrarea după $d^3\vec{x}$, comutatorul cautat este:

$$\left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] = (2\pi)^3 2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \delta^3(\vec{k} - \vec{k}') \quad (1.24)$$

- In concluzie, setul complet de comutatori pentru operatorii coeficienți Fourier ai câmpului electromagnetic cuantic, este:

$$\begin{aligned} \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') \right] &= 0 \\ \left[\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] &= 0 \\ \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \right] &= (2\pi)^3 2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \delta^3(\vec{k} - \vec{k}') \end{aligned} \quad (1.25)$$

1.1.3 Hamiltonian de câmp electromagnetic cuantic

- Cu densitatea de Lagrangian (1.1) $\mathcal{L} = -F_{\mu\nu}F^{\mu\nu}/4$, impulsul de câmp electromagnetic $\hat{\pi}^i = \hat{E}^i$ (1.3), cu legătura $\vec{E} = -\partial\vec{A}/\partial t$, densitatea de Hamiltonian de câmp electromagnetic cuantic, este:

$$\begin{aligned} \mathcal{H}_{em} &= \underbrace{\hat{\pi}^i}_{\hat{E}^i} \underbrace{\partial_0 \hat{A}_i}_{\hat{E}_i} - \mathcal{L} = \hat{E}^i \hat{E}_i + \frac{1}{4} \hat{F}_{\mu\nu} \hat{F}^{\mu\nu} = \\ &= \hat{E}^2 + \frac{2}{4} (\hat{B}^2 - \hat{E}^2) = \frac{1}{2} (\hat{E}^2 + \hat{B}^2) \end{aligned} \quad (1.26)$$

- Hamiltonian-ul de câmp electromagnetic cuantic, este: $H_{em} = \int d^3\vec{x} \mathcal{H}_{em}$ (1.27)

Bazat pe dezvoltarea Fourier a câmpului electromagnetic (1.17), expresiile componentelor electrică $\vec{E} = -\partial\vec{A}/\partial t$ și magnetică $\vec{B} = \nabla \times \vec{A}$, sunt:

$$\hat{E}^j = -\frac{\partial A^j}{\partial t} = \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} (-i\omega \epsilon_{\lambda}^j) \left(\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \right) \quad (1.28)$$

$$\hat{B}^j = (\vec{\nabla} \times \vec{A})^j = \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} (-i(\vec{k} \times \vec{\epsilon}_{\lambda})^j) \left(\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \right) \quad (1.29)$$

Inlocuind operatorii \hat{E} și \hat{B} în densitatea (1.26), Hamiltonianul (1.27) devine:

$$\begin{aligned} H_{em} &= -\frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int d^3\vec{x} \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \left[\omega\omega' \vec{\epsilon}_{\lambda} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'} \times \right. \\ &\quad \times \left(\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \right) \left(\hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{-i(\omega' t - \vec{k}' \cdot \vec{x})} - \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(\vec{k}') e^{i(\omega' t - \vec{k}' \cdot \vec{x})} \right) + \\ &\quad + \left(\vec{k} \times \vec{\epsilon}_{\lambda} \right) \cdot \left(\vec{k}' \times \vec{\epsilon}_{\lambda'} \right) \times \\ &\quad \left. \times \left(\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) e^{-i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) e^{i(\omega t - \vec{k} \cdot \vec{x})} \right) \left(\hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{-i(\omega' t - \vec{k}' \cdot \vec{x})} - \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(\vec{k}') e^{i(\omega' t - \vec{k}' \cdot \vec{x})} \right) \right] \end{aligned}$$

Efectuăm produsele de operatori,

$$\begin{aligned} H_{em} &= -\frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int \left(d^3\vec{x} \right) \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \left[\omega\omega' \vec{\epsilon}_{\lambda} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'} \times \right. \\ &\quad \times \left(\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{-i(\omega+\omega')t} \underbrace{e^{i(\vec{k}+\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{i(\omega-\omega')t} \underbrace{e^{-i(\vec{k}-\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} \right. \\ &\quad \left. - \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(\vec{k}') e^{-i(\omega-\omega')t} \underbrace{e^{i(\vec{k}-\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} + \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(\vec{k}') e^{i(\omega+\omega')t} \underbrace{e^{-i(\vec{k}+\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} \right) + \\ &\quad + \left(\vec{k} \times \vec{\epsilon}_{\lambda} \right) \cdot \left(\vec{k}' \times \vec{\epsilon}_{\lambda'} \right) \times \\ &\quad \times \left(\hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{-i(\omega+\omega')t} \underbrace{e^{i(\vec{k}+\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} - \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{i(\omega-\omega')t} \underbrace{e^{-i(\vec{k}-\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} \right. \\ &\quad \left. - \hat{a}_{\lambda}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(\vec{k}') e^{-i(\omega-\omega')t} \underbrace{e^{i(\vec{k}-\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} + \hat{a}_{\lambda}^{\dagger}(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^{\dagger}(\vec{k}') e^{i(\omega+\omega')t} \underbrace{e^{-i(\vec{k}+\vec{k}') \cdot \vec{x}}}_{\text{---}} \right) \left. \right] \end{aligned}$$

Acum să efectuăm integrarea după $d^3\vec{x}$,

$$H_{em} = -\frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \left[\omega\omega' \vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'} \times \right. \\ \times \left(\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{-i(\omega+\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}+\vec{k}') \right) - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{i(\omega-\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}-\vec{k}') \right) - \right. \\ \left. - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') e^{-i(\omega-\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}-\vec{k}') \right) + \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') e^{i(\omega+\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}+\vec{k}') \right) \right) + \\ \left. + (\vec{k} \times \vec{\epsilon}_\lambda) \cdot (\vec{k}' \times \vec{\epsilon}_{\lambda'}) \times \right. \\ \left. \times \left(\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{-i(\omega+\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}+\vec{k}') \right) - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') e^{i(\omega-\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}-\vec{k}') \right) - \right. \right. \\ \left. \left. - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') e^{-i(\omega-\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}-\vec{k}') \right) + \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') e^{i(\omega+\omega')t} \left((2\pi)^3 \delta^3(\vec{k}+\vec{k}') \right) \right) \right]$$

cu $\omega = \sqrt{\vec{k} \cdot \vec{k}}$ și proprietățile funcțiilor δ din fiecare termen cu exponențiale, conduc la:

$\delta^3(\vec{k} + \vec{k}')$	\implies	$\vec{k}' = -\vec{k}$	de unde	$\omega' = \omega$
$\delta^3(\vec{k} - \vec{k}')$	\implies	$\vec{k}' = \vec{k}$	de unde	$\omega' = \omega$

simplificăm cu $(2\pi)^3$, apoi prin integrare după $d^3\vec{k}'$ cu funcțiile δ , ținând cont că la (\vec{k}') trebuie să schimbăm semnul pentru termenii cu $\delta^3(\vec{k} + \vec{k}')$, obținem,

$$H_{em} = -\frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3 2\omega} \frac{1}{2\omega} \left[\omega^2 \underbrace{\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'}}_{\delta_{\lambda\lambda'}} \times \right. \\ \times \left(\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(-\vec{k}) e^{-2i\omega t} - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) + \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(-\vec{k}) e^{2i\omega t} \right) + \\ \left. + \underbrace{(\vec{k} \times \vec{\epsilon}_\lambda) \cdot (\vec{k} \times \vec{\epsilon}_{\lambda'})}_{\omega^2 \delta_{\lambda\lambda'}} \times \right. \\ \left. \times \left(-\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(-\vec{k}) e^{-2i\omega t} - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(-\vec{k}) e^{2i\omega t} \right) \right]$$

Facem evaluarea factorului marcat cu acoladă: $(\vec{k} \times \vec{\epsilon}_\lambda) \cdot (\vec{k} \times \vec{\epsilon}_{\lambda'})$. Folosim identitatea:

$$(\vec{a} \times \vec{b}) \cdot (\vec{c} \times \vec{d}) = (\vec{a} \cdot \vec{c})(\vec{b} \cdot \vec{d}) - (\vec{a} \cdot \vec{d})(\vec{b} \cdot \vec{c})$$

folosind și relația de ortogonalitate a componentelor de polarizare $\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'} = \delta_{\lambda\lambda'}$, precum și condiția de transversalitate a polarizării $\vec{\epsilon}_\lambda$ pe direcția de propagare \vec{k} , avem,

$$(\vec{k} \times \vec{\epsilon}_\lambda) \cdot (\vec{k} \times \vec{\epsilon}_{\lambda'}) = (\vec{k} \cdot \vec{k})(\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'}) - (\vec{k} \cdot \vec{\epsilon}_{\lambda'})(\vec{\epsilon}_\lambda \cdot \vec{k}) = \vec{k}^2 \delta_{\lambda\lambda'} = \omega^2 \delta_{\lambda\lambda'}$$

Inlocuind în expresia Hamiltonian-ului, acesta se simplifică semnificativ.

$$\begin{aligned}
 H_{em} &= -\frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega} \frac{1}{2\omega} \omega^2 \delta_{\lambda\lambda'} \times \\
 &\quad \times \left(\cancel{\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(-\vec{k})} e^{-2i\omega t} - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) + \cancel{\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(-\vec{k})} e^{2i\omega t} - \right. \\
 &\quad \left. - \cancel{\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(-\vec{k})} e^{-2i\omega t} - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) - \cancel{\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(-\vec{k})} e^{2i\omega t} \right) \\
 H_{em} &= -\frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega} \frac{1}{2\omega} \omega^2 \delta_{\lambda\lambda'} \times \\
 &\quad \times \left(-\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) - \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) \right) \\
 &= \frac{1}{2} \sum_{\lambda\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega} \omega^2 \delta_{\lambda\lambda'} \left(\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}) + \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}) \right)
 \end{aligned}$$

Efectuând suma după λ' , obținem,

$$H_{em} = \frac{1}{2} \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega} \omega \left(\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_\lambda(\vec{k}) + \underbrace{\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k})}_{(2\pi)^3 2\omega} \right) \quad (1.30)$$

Folosind relația de comutare (1.25), pentru $\vec{k} = \vec{k}'$ și $\lambda = \lambda'$, aceasta devine

$$\implies \left[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \right] = (2\pi)^3 2\omega$$

acum putem realiza ordonarea normală $\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_\lambda(\vec{k})$ a operatorilor, similar cu cazul câmpului scalar real.

$$H_{em} = \frac{1}{2} \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega} \omega \left(\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_\lambda(\vec{k}) + \overbrace{\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_\lambda(\vec{k}) + (2\pi)^3 2\omega} \right) \quad (1.31)$$

Deoarece diversele origini (valoarea zero) ale energiei, nu pot fi măsurate, ultimul termen poate fi neglijat. În acest fel, *Hamiltonian-ul normal ordonat de câmp electromagnetic*, exprimat prin operatorii de creare și anihilare, este:

$$\boxed{H_{em} = \sum_{\lambda} \int \frac{d^3\vec{k}}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega} \omega \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_\lambda(\vec{k})} \quad (1.32)$$

Creare și anihilare cuante de câmp electromagnetic

- Să studiem efectul acțiunii operatorilor de amplitudine Fourier \hat{a}_λ^\dagger și \hat{a}_λ asupra stărilor proprii de energie. $\hat{H}_{em} |E_n\rangle = E_n |E_n\rangle$ (1.33)

Să trecem la calcul, ținând cont de relațiile de comutare (1.25),

$$\begin{aligned}
 H_{em} \hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle &= \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') \hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle \\
 &\text{trecerea } \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \text{ peste o poziție} \rightarrow \text{schimbă de semn (1.25),} \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega'} \omega' \underbrace{\hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \hat{a}_\lambda(\vec{k})}_{\text{schimbă de semn}} \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') |E_n\rangle \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega'} \omega' \left(\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') - \underbrace{[\hat{a}_\lambda(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}')] }_{\text{comutator}} \right) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') |E_n\rangle \\
 &\text{folosind relația de comutare (1.25),} \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega'} \omega' \left(\hat{a}_\lambda(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') - (2\pi)^3 2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \delta^3(\vec{k}-\vec{k}') \right) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') |E_n\rangle \\
 &\text{pentru } \vec{k}' = \vec{k} \Rightarrow \omega' = \omega \text{ sumăm } \lambda' \text{ și integrăm } d^3\vec{k}' \text{ ultimul termen} \\
 &= \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \underbrace{\sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3} \frac{1}{2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') |E_n\rangle}_{H_{em}} - (\omega \hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle) \\
 &= \hat{a}_\lambda(\vec{k}) \underbrace{H_{em} |E_n\rangle}_{=E_n |E_n\rangle} - \omega \hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle = \hat{a}_\lambda(\vec{k}) E_n |E_n\rangle - \omega \hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle \\
 &= (E_n - \omega) \hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle
 \end{aligned}$$

In concluzie,

$$\boxed{H_{em} \underbrace{\hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle}_{|E_{n-1}\rangle} = (E_n - \omega) \underbrace{\hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle}_{|E_{n-1}\rangle}} \quad (1.34)$$

- Deci, operatorul $\hat{a}_\lambda(\vec{k})$ este operator de anihilare sau coborâre pe o stare $|E_{n-1}\rangle$, cu o cantă de energie $\hbar\omega$ mai jos, prin acțiunea asupra stării $|E_n\rangle$,

$$\boxed{\hat{a}_\lambda(\vec{k}) |E_n\rangle = |E_{n-1}\rangle} \quad (1.35)$$

- Să trecem și să căutăm același lucru în cazul operatorilor \hat{a}_λ^\dagger asupra stărilor proprii de energie (1.33).

Să trecem la calcul, ținând cont de relațiile de comutare (1.25),

$$\begin{aligned}
 H_{em} \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle &= \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \underbrace{\hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k})}_{|E_n\rangle} |E_n\rangle \\
 &\text{folosind relația de comutare (1.25),} \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \left(\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') - \underbrace{[\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}), \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}')] }_{|E_n\rangle} \right) |E_n\rangle \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \left(\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') + \underbrace{[\hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}'), \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k})] }_{|E_n\rangle} \right) |E_n\rangle \\
 &\text{folosind relația de comutare (1.25),} \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \left(\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') + \underbrace{(2\pi)^3 2\omega \delta_{\lambda\lambda'} \delta^3(\vec{k}-\vec{k}')}_{|E_n\rangle} \right) |E_n\rangle \\
 &\text{pentru } \vec{k}' = \vec{k} \Rightarrow \omega' = \omega \text{ sumăm } \lambda' \text{ și integrăm } d^3\vec{k}' \text{ ultimul termen} \\
 &= \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') |E_n\rangle + \left(\omega \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle \right) \\
 &= \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \sum_{\lambda'} \int \frac{d^3\vec{k}'}{(2\pi)^3 2\omega'} \omega' \hat{a}_{\lambda'}^\dagger(\vec{k}') \hat{a}_{\lambda'}(\vec{k}') |E_n\rangle + \omega \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle \\
 &= \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) \underbrace{H_{em} |E_n\rangle}_{=E_n|E_n\rangle} + \omega \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle = \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) E_n |E_n\rangle + \omega \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle \\
 &= (E_n + \omega) \hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle
 \end{aligned}$$

In concluzie,

$$\boxed{H_{em} \underbrace{\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle}_{|E_{n+1}\rangle} = (E_n + \omega) \underbrace{\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle}_{|E_{n+1}\rangle}} \quad (1.36)$$

- Deci, operatorul $\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k})$ este operator de creare a stării $|E_{n+1}\rangle$, sau ridicare pe starea cu o cantă de energie $\hbar\omega$ mai sus, prin acțiunea asupra stării $|E_n\rangle$,

$$\boxed{\hat{a}_\lambda^\dagger(\vec{k}) |E_n\rangle = |E_{n+1}\rangle} \quad (1.37)$$